

Ka tadhuri matou i naianei ki te whiriwhiri i enei korero, hui atu ki era atu korero i homai ki o matou aroaro i nga nohoanga o tenei Komihana ki te Wairoa, me Whakatane.

(1.) Ko te Rohe Nui, wahanga iwi nei, i waenganui i a Tuhoe ki te taha ratou me Ngati Kahungunu ki te taha rawhiti, ki ta matou whakaaro kei te tino marama, ina hoki kei te kotahi tonu te korero a aua iwi e rua e pakanga nei ki a raua, e ki ana ko te pae maunga tonu o Huiarau, wehenga nei o nga wai, te rohe; a ko Te Whenuanui, tetahi o nga tino rangatira o Tuhoe, e noho ana ki Ruatahuna, i korero i te aroaro o tenei Komihana i te nohoanga ki te Wairoa i te 19 o nga ra o Tihema, 1906, kaore te Poraka o Ruatahuna i huri mai ki tenei taha, ara ki te taha tonga-rawhiti, o te pae maunga o Huiarau. Me Te Wao Ihimaera, no Tuhoe nei tetahi taha a no Ngati Ruapani tetahi taha ona, e ki ana "E whakaara ana ahau ki te rohe a Wi Pere e haere ana i runga i te pae maunga o Huiarau, koiana tonu ano hoki taku rohe." A e ki ana ano hoki a ia, "Ko tera wahi o te whenua kei nga matapuna o Orangitutaetutu i roto i te Poraka o Ruatahuna e hara i te taha Tuhoe engari i a au tonu no toku taha Ngati Kahungunu ki tenei taha o te rohe."

Tetahi hoki ko nga korero a Hori Wharerangi, mo nga pou rohe, e awahina ana i te rohe nui i korerotia e Wi Pere. No reira ki ta matou whakaaro e tino marama ana ko te hiwi pae maunga tonu, wehenga nei o nga wai, te tuturu rohe tupuna o mua iho i waenganui i a Tuhoe ki te taha ratou me Ngati Kahungunu ki te taha rawhiti o taua pae maunga.

No reira kua maakatia iho e matou ki runga ki te mapi te haerenga o taua rohe, timata mai i te Awa o Te Waiau, ki Huiarau Maunga, haere atu ki nga matapuna o Orangitutaetutu Awa; a ka waihotia e matou i kona i naianei, kia oti ra ano e matou te whiriwhiri mo te roanga atu o taua rohe wahanga iwi, e korerotia nei e Ngati Kahungunu i rere atu i reira whaka-te-hauraro, a taihoa ake nei whakahaeretia ai e matou tera pito.

(2.) Mo te take tupuna i korerotia nei i raro i a Ruapani, me te kereme e whakaaraha ana i raro i te raupatu a Tuhoe. E ki ana nga kai-korero o Ngati Ruapani e rua o ratou take, ara he take tupuna mai no Ruapani, a he take raupatu na ratou ano ki runga ki a ratou ano; ara na Ngati Ruapani—Tuhoe kia Ngati Ruapani—tuturu, a i ngaro nga take whenua o Ngati Ruapani motuhake i taua raupatu. Otira e ki ana ano hoki ratou ko o ratou take tupuna ki tenei whenua kaore i ngaro i taua raupatu. Kati ra, i te kaha rawa o te takoto ke me te taupatuatu o enei korero e rua, kaore rawa nei e taea te hono kia kotahi, no reira kaore matou e marama ki te whiriwhiri ko tewhea ranei to ratou take tika; heoi te mea e marama ana i a matou ko o ratou take tupuna ki te whenua e whakaaetia ana e nga taha katoa, kaore kau he kai-whakahe, a ko Tuhoe ake kei te kaha te korero mo to ratou take raupatu ki runga ki Waikaremoana.

He nui nga tangata, hui katoa 729, kua whakaurua ki Waikaremoana Poraka e te Komihana tuatahi; a ahakoa no Ngati Ruapani anake ranei, he Tuhoe motuhake ranei, engari kei te kite marama matou ko nga mea o ratou e noho ana ki Waikare nga tangata kua whakawhiwhia ki nga hea nunui i roto i te ota.

(3.) Mo te taha ki te keehi a Ngati Kahungunu; ko te take nui hei whiriwhiritanga koia tenei; i whai take ranei ratou ki te whenua i mua, me te mau tonu aua take i naianei, kaore rawa ranei o ratou take ki taua whenua mai o mua iho.

Ki ta matou whakaaro i runga i te titiro ki nga korero katoa i homai, me te hokonga ki te Karauna o nga whenua i waho tata o tenei whenua, me te takoto watea o te whenua i naianei kaore nei e nohoia ana e tetahi me tetahi o nga taha e rua e pakanga nei ki a raua, me te urunga hoki o nga uri motuhake o Pakitua e noho tuturu mai nei ki Te Wairoa, hui katoa ratou 58, kua whakawhiwhia katoatia ki nga paanga nunui, me te mana o Te Kapuamatotoru me ona uri ki nga kai o runga o te whenua e whakaaetia nei e tera taha.

E ki ana hoki a Hurae Puketapu tana mahi he tatari ki a Te Haenga Paretipua kia tae atu ki te kokiri rarangi ingoa mo tona taha, otira kaore tonu a Te Haenga i tae atu ki tetahi nohoanga kotahi o nga nohoanga e rua o te Komihana tuatahi ki Te Waimako me Te Whaiti.

Ko enei ahuatanga katoa e arahi ana i a matou ki te ki penei atu me whakauru te rarangi ingoa o nga uri o Te Kapuamatotoru, me nga ingoa katoa o tona taha, ki te whenua. No reira kua mahia a kua tapiritia atu e matou ki te whairu o Waikaremoana Poraka he rarangi e whakaatu ana i o ratou ingoa, timata i te whika 788 tae noa ki te 905, me nga hea mo ia tangata o ratou kei te taha o tona ingoa e mau ana, hei whakauruhanga atu ki te ota.

Kei roto hoki i taua rarangi te rarangi ingoa o Rakera te Apatu me etahi atu o ratou na nga Komihana i whakauru i raro i to ratou take kotahi ko Te Haenga me tona taha, me nga hea e mau na i te taha o ia ingoa o ratou i roto i taua rarangi he mea ata whiriwhiri he mea ata whakarite e tenei Komihana. A ka tohutohu atu nei matou ko aua ingoa me aua hea me whakauru atu ki te ota.

Piira Nama 82.—A Waaka Paraone te Ranui me etahi atu; he whakauru i etahi ingoa tangata e toru tekau ma wha. Ko tenei keehi me te keehi a te taha whakahe i ata whakahaerea e tenei Komihana, a, mutu noa ki Whakatane; a i runga i te ata whiriwhiri marire e penei ana ta matou whakaaro, ko nga korero i homai hei tautoko i tenei keehi kaore i kaha hei whakau i tetahi tu ahua noho e tika ai ratou kia whakaurua. No reira e penei ana ta matou tohutohu atu ko te rarangi ingoa o nga tangata e toru tekau ma wha i homai i raro i tenei piira me te hinga, me te piira me whakakore atu.

Te Keehi a Wi Pere.—He rarangi ingoa no nga tangata o Ngati Whareanga i tukua mai e Wi Pere ki te aroaro o tenei Komihana i Whakatane i te 21 o nga ra o Hanuere, 1907, kia whakaurua ki tera wahi o Waikaremoana Poraka e karangatia nei ko Whanganui-o-Parua i raro i tana piira Nama 35, ka kitea nei e mau ana i roto i nga piira mo Maungapohatu Poraka, hui katoa e waru tekau ma ono nga tangata o tenei rarangi, a kua maakatia ki te reta "Q." I panuitia enei ingoa me nga hea e tenei Komihana i te ra tonu i homai ai, a i whakahengia hoki i taua ra e Numia Kereru tenei rarangi hui atu ki era atu rarangi ingoa a Wi Pere i homai ai kia whakaurua ki etahi atu wahi o te whenua. Otira kaore he kai-